

11. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge.
12. Chesterman, A. (1997). Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory. Amsterdam: John Benjamins.
13. Tibbiyot ensiklopediyasi. (2007). 5 jildlik. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
14. Xolbo'tayev, S. (2022). Tibbiy matn tarjimasida kontekst muhimligi. Lingvistika va tarjima tadqiqotlari, №2, 59–63.
15. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. (2023). Tibbiyot terminlari lug'ati. Toshkent: Tibbiyot axborot markazi.

“DEVONI FONIY”NING HAKIMO‘G‘LU ALI POSHSHO KOLLEKSIYASI NUSXASI TAVSIFI

*Mabruk Djurayev, O'zbekiston
Fanlar akademiyasi Alisher Navoiy
nomidagi Davlat adabiyot muzeyi
tayanch doktoranti*

Annotatsiya

Maqola Alisher Navoiy – Foniylar “Devoni Foniylar”ining Turkiyadagi Sulaymoniylar kutubxonasi Hakimo‘g‘lu Ali Poshsho kolleksiyasida saqlanayotgan qo‘lyozma nusxasi tavsifiga bag‘ishlangan. Unda qo‘lyozma tarkibi, xususan, g‘azallarga alohida urg‘u berilgan.

Kalit va iboralar: Alisher Navoiy, Foniylar, “Devoni Foniylar”, Hakimo‘g‘lu Ali Poshsho kolleksiyasi, qo‘lyozma, g‘azal, ruboiy, qasida, tatabbu‘, tavr, muxtara.

Аннотация

Статья посвящена описанию рукописного экземпляра «Дивони фони» Алишера Навои, хранящегося в коллекции Хакимоглу Али-паши библиотеки Сулеймание в Турции. Особое внимание уделяется композиции рукописи, в частности газелям.

Ключевые слова и фразы: Алишер Навои, Фоний, «Дивони Фоний», сборник Хакимоглу Али-паши, рукопись, газель, рубай, касыда, татаббу', тавр, мухтара.

Abstract

The article is devoted to the description of the manuscript copy of Alisher Navoi's "Divoni Foni" kept in the Hakimoglu Ali Pasha collection of the

Suleymaniye Library in Turkey. It places special emphasis on the composition of the manuscript, particularly the ghazals.

Keywords and phrases: Alisher Navoi, Foniyy, "Divoni Foniyy", Hakimoglu Ali Pasha collection, manuscript, ghazal, rubaiy, qasida, tatabbu', tavr, mukhtara.

Alisher Navoiy asarlari qo'lyozma nusxalarining soni so'nggi vaqtlarda chet el kutubxona fondlaridan aniqlanishi hisobiga ortib bormoqda. Xususan, Navoiyning forsiy she'rlari majmui bo'lmish "Devoni Foniyy" nusxasi ham shular jumlasidandir. Devonning bir nechta qo'lyozma nusxalari Angilya, Fransiya, Turkiya va Eron Islom Respublikasi kutubxona fondlarida saqlanadi. Biz maqolamizda ayni devonning Turkiyadagi uchinchi qo'lyozma nusxasi hisoblanmish Sulaymoniya kutubxonasi Hakimo'g'lu Ali Poshsho kolleksiyasi fondida saqlanib kelinayotgan №00632 raqamli nusxasini tavsif etamiz. Bu nusxa haqida Ogah Sirri Levendning "Turkiya kutubxonalarida saqlanayotgan Navoiy asarlari"⁷⁸ nomli katalogida yoki Hamid Sulaymonning dissertatsiyasi⁷⁹ hamda bu devon bilan bog'liq maqolalarida⁸⁰ ma'lumot uchratmadik. Bizningcha, bu nusxa keyingi vaqtlarda aniqlangan.

Ushbu nusxa 191 varaqdan iborat. O'lchami: 230x148. Nasta'liq yozuvida yozilgan. Har bir sahifadagi satrlar soni 15 tadan iborat. Manbaning har bir varag'iga sariq va havorangli siyohda jadval chizilgan hamda har bir she'r va janrlar bir biridan ajratilgan. Kotibi hamda ko'chirilgan sanasi ma'lum emas. Manbaning oxirida ko'chirilgan sanasi yozilgan, lekin suv yoki namlik sababli yozuvga zarar etganli bois o'qishning imkoni yo'q. Faqatgina "تاریخ 5 شهر محرم" so'zini o'qish mumkin:

⁷⁸ Agoh Sirri Levend. Turkiye kitapliklarindaki Nevai yozmalari. Turk tarih kurumi basimevi – Ankara, 1958.

⁷⁹ Хамид Сулейман, Текстологическое исследование лирики Алишера Навои. Док. дисс. част первый, – Ташкент: изд. АН УЗССР 1961. – С.287.

⁸⁰ Хамид Сулаймон. Навоийнинг "Фоний" девони. Шарқ юлдузи. №9. Тошкент. 1965. Б. 155.

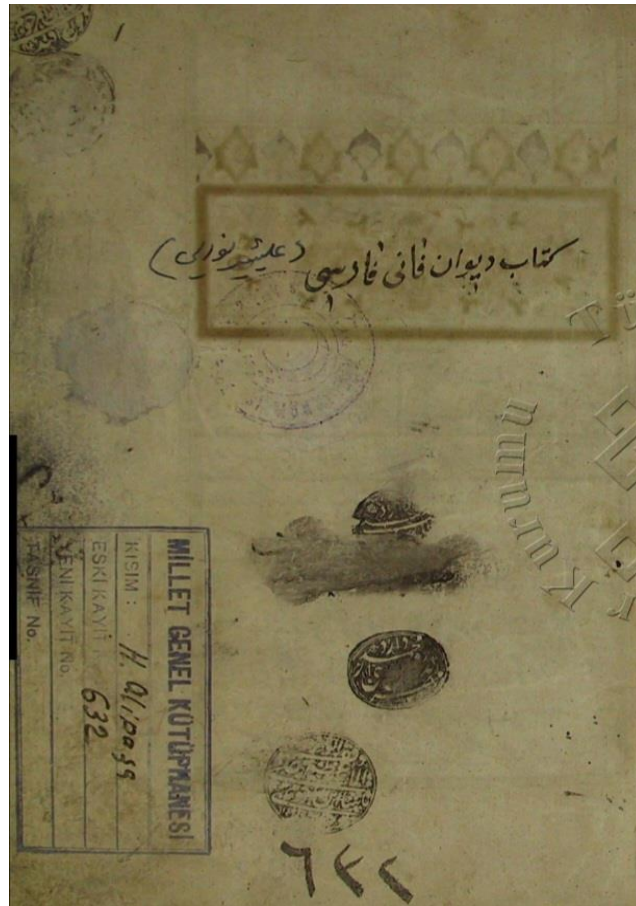
Ushbu manbaning turk sayti⁸¹da qisqacha tavfsifi ham berilgan bo'lib, uning Eron adabiyotiga tegishli ekanli bayon etilgan.

Uning muqovasi qattiq jigarrang kartondan ishlangan bo'lib, uch toqalikdir.

⁸¹ <https://portal.yek.gov.tr>

1a varaqdan oldin Alisher Navoiyga tegisli bo'lmagan ikki ruboiy ham o'rin olgan. Bu ruboiylar Eron shoiri Salim Tehroniy qalamiga mansubdir. 1a varaqda bir necha qadimiy muhrlar hamda 1 dona kutubxona muhri bor. Ularning ayrimlarini muhrlar suvalib ketganligi bois o'qib bo'lmadi. Bu varaqning o'rtasiga sariq rangli jadval ichiga “کتاب دیوان فانی” deb yozilgan va qavs ichida ko'k rangli pastada esa keyinchalik “علیشیر نوائی” yozuvi qo'shib qo'yilgan:

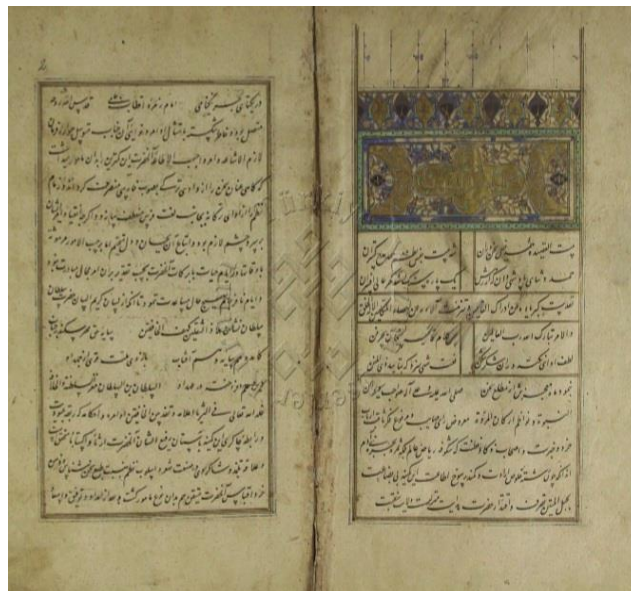

Bu nusxa faqatgina debocha, qasida, gʻazal, musaddas hamda marsiya janrlarini qamrab olgan, xolos. Ruboiy, muammo, qitʼa va lugʻz janriga oid sheʼrlar uchramaydi. Lekin shunday boʻlsa-da, bu nusxa oralaridan biror varaq yoʻqolmagani bilan ham qolgan Turkiyadagi ikki nusxadan ajralib turadi. Quyidagi jadvalda devonning ayni nusxasi toʻliq tarkibi bilan tanishishingiz mumkin:

Mundarija

	Debocha va janrlar	Soni	Varaqlari
	Debocha		1b – 2b varaqlar
	Qasida	6	3a – 27b varaqlar
	Gʻazal	536	27b-187a varaqlar
	Musaddas	1	187a - 188a varaqlar
	Marsiya	1	188a - 191a varaqlar.

1b varaqda unvon bor. Undan soʻng بیت القسیده همه خیل سخن و ران bayti bilan devon boshlangan:

Bu nusxa debochaga ham ega bo'lib, u Nuriusmoniya va Turk-islom muzeyi nusxalaridan farqli o'laroq to'liqdir. Debochada qolgan nusxalar kabi qasidalari haqida bayon etilgan hamda Foniyning "Ruhul quds", "Aynul hayot", "Tuhfatul afkor", "Qutul qulub", "Tuhfatul najot", "Nasimul xuld" qasidalari to'liq holda o'rin olgan va saqlangan, shuningdek, qasidalarining ham, g'azallarning ham sarlavhalariga jadvalda joy ajratilgan, lekin sarlavhasi yozilmagan.

3a varaqdan 7a varaqqacha "Ruhul quds", 8b varaqdan 11a varaqqacha "Aynul hayot", 11a varaqdan 14a varaqqacha "Tuhfatul afkor", 14b varaqdan 18b varaqqacha "Qutul qulub", 18b varaqdan 23a varaqqacha "Minhojun najot", 23a varaqdan 27b varaqqacha "Nasimul xuld" qasidalari joylashgan. Ushbu nusxa Turkiyada saqlanayotgan qolgan ikki nusxadan farqli ravishda qasidalari to'liq bo'lib, hech bir varag'iga shikast etmagan hamda oralaridan varaqlar yo'qolmagan.

Qasidalardan so'ng 28b varaqda yana bir unvon mavjud. Unvon ostidan g'azallar boshlangan. Daslabki g'azalning matlasi quyidagicha:

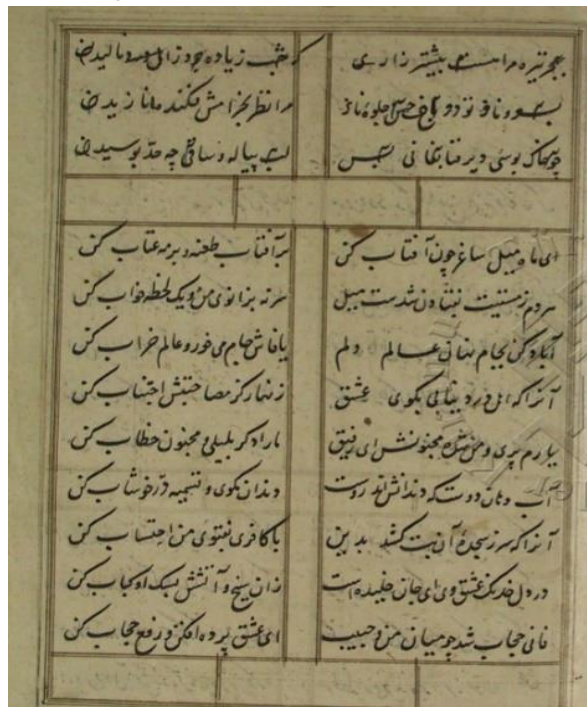
ای خاک سر کوی تو گشتن هوس ما
بر پای سگت بوسه زدن ملتمس ما⁸²

⁸² Alisher Foniy. Devon. Hakimo'g'lu Ali Poshsho. Inv: 00632. 28^b varaq.

Bu nusxada g'azallarning ham sarlavhasiga jadvaldan joy ajratilgan, lekin hech bir g'azalning sarlavhasi yozilmagan.

Bu nusxada g'azallar 187a varaqqacha joylashgan bo'lib, 536 ta g'azaldan iborat. Turkiyada saqlanayotgan nusxalarga ya'ni Turk-Islom muzeyi nusxasida 470 ta, Nuriusmoniya nusxasida 473 ta g'azalga hamda Erondagi nusxalar tarkibidagi g'azallarga nisbatan mazkur nusxada g'azallar soni sezilarli darajada ko'p. Bu jihatdan Fransiyadagi ikki nusxadan keyingi o'rinda turadi. Bu nusxada, - “zol”, ر - “re”, - “ze”, ز - “sin”, س - “shin”, ش harflari qizil siyohda ajratib yozilgan. Shuningdek, 160a varaqda kotib yanglishib yozib qo'ygan hamda ustidan chizib o'chirgan holat ham mavjud:

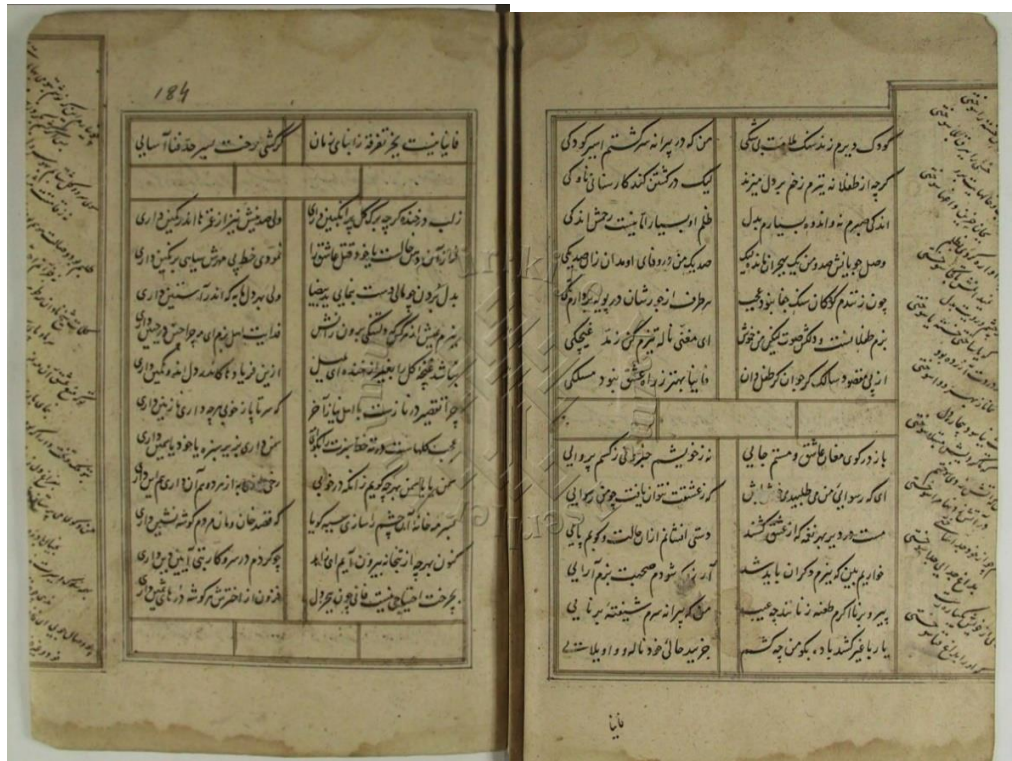

G'azallar quyidagi matlali g'azal bilan yakunlanadi:

اگر فرهاد و شیرین هر دو دوران من بودی

يکي شرمنده از من آن یک از جانان من بودی⁸³

G'azallarning deyarli barchasi jadvalga olingan. Faqatgina 183b va 184a varaqlarda ikki g'azal "تتبع کمال" va "تتبع میر" g'azallari xoshiyaga qiya holda ko'chirilgan:

Shuningdek, 158a varaqda ham bir bayt xoshida asosiy jadvalga tutash kichik jadval ichida joylashgan.

Bizga ma'lumki, devon tarkibidagi g'azallar arab alifbosi tartibida joylanadi. "Devoni Foniyy"ning Hakimo'g'lu Ali Poshsho kolleksiyasida saqlanayotgan nusxasi tarkibidagi g'azallarning qaysi harfga qancha g'azal ekanligini quyidagi jadvalda berishga qaror qildik:

Jadval

Harflar	G'azallar soni	Varaqlari
ا	43	28b – 41a
ب	22	41a – 48a
ت	82	48a – 71b
ث	1	71b – 72a
ج	4	72a – 73a
ح	3	73a – 74a
خ	3	74a – 74b
د	103	74b - 105b
ذ	1	106a

⁸³ Alisher Foniyy. Devon. Hakimo'g'lu Ali Poshsho. Inv: 00632. 187a varaq.

0	ر	19	106a – 111a
	ز	8	111a – 113b
0	س	7	113b – 115b
1	ش	23	115b – 122b
2	ص	1	123a
3	ض	1	123a
4	ط	1	123b
5	ظ	1	123b
6	ع	3	124a – 124b
7	غ	2	124b – 125a
8	فا	2	125a – 126a
9	ق	2	126a – 126b
0	كا	5	126b – 128a
1	ل	12	128a – 131b
2	م	71	131b – 152a
3	ن	40	152a – 162a
4	و	18	162a – 170a
5	ه	17	170a – 175a
6	لا	1	175a – 175b
	ى	40	175b – 187a

7			
	27 harfga	536	28b – 187a

Gʻazallardan keyin 187a varaqdan musaddas boshlangan. Bu musaddasning ham sarlavhasi yozilmagan. Musaddas quyidagi bayt bilan boshlanadi va u 27 baytdan iborat:

کردمی در خاک کوی دوست ماوا کاشکی
سودمی رخسار خود بر خاک آن پا کاشکی⁸⁴

Musaddasdan soʻng marsiya oʻrin olgan boʻlib, 188a varaqdan boshlangan. Marsiya quyidagi bayt bilan boshlanadi:

هر دم از انجمن چرخ جفای دیگرست
هر یک از انجم او داغ بلایی دیگرست⁸⁵

Quyidagi bayt bilan yakunlanadi:

شاه معنی را گر صورت افتاد چین
باد تا شحر شه صورت و معنی آمین⁸⁶

Ushbu nusxa marsiya bilan yakunlangan. Unda qolgan janrlar, yaʼni ruboiy, tarix, qitʼa, muammo, loʻgʻz kabi janrlar mavjud emas.

Xulosa qilib aytish mumkinki, Alisher Foniyning “Devoni Foni” asarining ushbu qoʻlyozma nusxasi devon tarkibidagi barcha janrlarni oʻzida qamrab olmasada, boshqa nusxalardan debocha va qasidalarining toʻliq ekanligi, oralaridan varaqlar yoʻqolmaganligi bilan ajralib turadi. Shuningdek, koʻchirilgan sanasi koʻrsatilmagan, gʻazallarining sarlavhasi yozilmagan boʻlsa-da, undagi matnlarining tiniqligi, janrlar va gʻazallar alohida ajralib turishi uchun jadvallar chizilgani, unvonga ega ekanligi, varaqlarning ketma-ketligini taʼminlash maqsadida har bir varaqqa poygilar qoʻyilgani, bu nusxada gʻazallar soni anchagina koʻp ekanligi (Fransiyadagi nusxalardan keyingi uchinchi oʻrinda) manbashunoslik uchun uning ahamiyati nechogʻlik katta ekanligini belgilab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 18, 19, 20 том. Девони Фоний – Т.: Фан, 2002.
2. Alisher Foni. Devoni Foni. Hakimoʻgʻlu Ali Poshsho kolleksiyasi. Inv: 00632. 191 varaq.
3. Хамид Сулаймон. Навоийнинг “Фоний” девони. Шарқ юлдузи. №9. Тошкент. 1965. Б. 155.

⁸⁴ Alisher Foni. Devon. Hakimoʻgʻlu Ali Poshsho. Inv: 00632. 187a varaq.

⁸⁵ Alisher Foni. Devon. Hakimoʻgʻlu Ali Poshsho. Inv: 00632. 191a varaq.

4. Хамид Сулейман, Текстологическое исследование лирики Алишера Навои. Док. дисс. част первый, – Ташкент: изд. АН УзССР 1961. – С.288.
5. Agoh Sirri Levend. Turkiye kitapliklarindaki Nevai yozmalari. Turk tarih kurumi basimevi – Ankara, 1958.

TARIXIY REALIYALARNI TARJIMADA QAYTA TIKLASH MASALASI

Sug'diyona Ergasheva,

Qo'qon universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Tarixiy realiyalarni tarjima qilish tarjimashunoslikning eng murakkab masalaridan biri hisoblanadi. Turli xalqlar tarixi haqidagi asarlarning tarjimasini kitobxonga o'sha millat tarixi haqida ma'lumot berish bilan birgalikda, o'zi mansub bo'lgan millat tarixiga ham bevosita qiziqish uyg'otadi. Bu maqolada tarjimashunoslikdagi "realiya" va "tarixiy realiya" tushunchalari nazariy jihatdan asoslanib, tarjima jarayonida qayta tiklash masalalari tadqiq etiladi va ularning tasnifi takomillashtiriladi. Tarixiy realiyalarning o'ziga xos xususiyatlari ochib beriladi. Tarjima nazaryasidagi zamonaviy yondashuvlar, tarixiy realiyalarni qayta tiklashdagi qiyinchiliklar, ularni tarjima qilish va qayta tiklashning mavjud usullari tahlil qilinadi. Maqola tarixiy realiyalarni tarjima qilishning amaliy tavsiyalarini taqdim etadi va bu sohada kelajak tadqiqotlar uchun istiqbolli yo'nalishlarni belgilaydi.

Kalit so'zlar: Tarjima san'ati, mutarjim, milliy kolorit, realiya, tarixiy realiya, lingvokulturologik yondashuv, kognitivistik yondashuv, pragmatik yondashuv, integratik yondashuv.

Аннотация

Перевод исторических реалий является одной из самых сложных задач переводоведения. Перевод произведений об истории различных народов не только предоставляет читателю информацию об истории данной нации, но и пробуждает непосредственный интерес к истории собственного народа. В данной статье теоретически обосновываются понятия "реалия" и "историческая реалия" в переводоведении, исследуются вопросы их воссоздания в процессе перевода и совершенствуется их классификация. Раскрываются специфические особенности исторических реалий. Анализируются современные подходы в теории перевода, трудности воссоздания исторических реалий, существующие методы их перевода и